

Skymningssångaren i torparskogen

Författaren Birger Norman, Sia nr 16 1949

I åttonde bandet av Schück o Warburgs svenska litteraturhistoria finns en uppgift att Carl-Emil Englund gav ut sin första diktsamling redan 1925. Den hette "Gryning" och få har väl hört talas om den förut. Som den egentliga debuten brukar man räkna "Trasiga sagor", som kom ut 1931. Att den kom ut berodde inte så mycket på Englund själv, om vi får tro Erik Asklund. Englund hade efter skogs- och flottningsarbete, gårdfarihandel och en folkhögskolevinter hamnat i Stockholm. Emil Manus hade sina berömda diskussionsmöten i Klara Folkets Hus. Som debattörer och uppläsare medverkade då och då de unga 30-talsförfattarna. Här stod också Englund och läste sina trasiga sagor. Ryktet om arten av dessa uppläsningar nådde bl. a. K. O. Bonnier, som skrev och frågade om han inte kunde få stå till tjänst med utgivningen av en bok. Så blev det, men "Trasiga sagor" blev ingen bestseller. Kritiken upptäckte i alla fall, att landet fått en ny poet.

De trasiga sagorna är också onda sagor. Inte utan skäl har en och annan kritiker fört Lagerkvist på tal i sammanhanget. Boken har expressionistiska stilgrepp, författaren är upprörd över inför världens konstitutiva galenskap och bekänner en djup medkänsla med de onda ödenas offer. I en senare bok har Englund talat om hur "de dunkelhöljda husens kantiga ögon stirrar ut över vattnet".

Verklighetsbilden i "Trasiga sagor" verkar just vara sedd med kantiga ögon. Det hela är en smula bisarrt, arbetar med kontrastverkningar och tillkännager ett ganska fränt socialt engagemang. Det glidande, melodiska och trolska, som sedan i så hög grad präglat Englunds stilkonst, finns det inte mycket av här.

Det var mer än en bedömare, som vid läsningen hade fäst sig vid dikten "Möte". Den skildrar konfrontationen med en gestalt, som till att börja med inte har så klara drag. Småningom blir det ett möte med ålderdomen och en slags identitet mellan gestalt och gestaltare. Ur det hela stiger fram en vision av Människan. Perspektivet är både stort och storslaget. Det öppnar historiska och antropologiska aspekter. Men med en hetsig angelägenhet tränger sig den sociala synpunkten fram färgad av tidigt trettiotal.

"Och då jag ser vem han är: Han är ägaren av vidsträckta matvarumagasin och mannen som vandrar utanför med tarmarna sönderfrätta av hunger. Han kontrollerar klädestillverkningen och skyler lemmarna med trasor från lumpboden. Han bygger skyfamnande boningshus och kramas till mull av

begravningsgriniga höstvindar. Han konstruerar geniala maskiner och sliter landsvägen sedan maskinen slukat hans arbete. Han är underlig: han är du - jag - nationer - raser - släktet."

Man kan nog säga, att här föreligger ambitioner, som först långt senare har fått sina medvetna litteraturteoretiska uttryck och som förutspått komma att slå igenom riktigt först på 50-talet: en strävan till identifikation med det antonyma och allmängiltiga.

Det var kanske inte blott en tillfällighet, att mötet med människan hade drag av mötet med ålderdomen. Englunds syn på människan och det mänskliga livet ligger under det oavvisliga förbiglidandets aspekt. Ur hans böcker stiger en svidande förgängelsekänsla, fjärrlängtan och ett melodiskt vemod. "Alla går vi mot tystnaden" är en typisk englundsk boktitel.

Från och med den andra boken, "Dimma", präglar detta hans stil på ett personligt och karakteristiskt sätt. Hans älsklingsatmosfär är den blå skymningen. Hans stil har en mjuk och dämpad tonart, arbetar med fina över- och undertoner. Den får djup och en suggestiv, förledande lockelse av ekon, minnen och aningar. Modernistisk nysträvan, folkvisa och drömska förskjutningar är grundelement. Vi kan välja exempel nästan var som helst, men tar den här ur en av hans senaste diktsamlingar:

Nu kommer skymningen med sot i handen,
blåser vindlöst ut det trötta ljuset.
Ett draperi av mörker faller sakta
ner mot jorden.

Himlen blå som fattigmjölken.
Den sövande myggorkestern
kryper som mjuk vadd
kring alla lyssnare.
Det avlägsna suset av oro
blandas in i det skrämnelgröna.
En ordlös saga stiger halvvägs fram
och andas varsamt över lingonriset -

Englund råkar vara född i Grangärde i Dalarna. Men han har växt upp och fått sina bestämmande intryck i Alfta i Hälsinglands skogs- och finnbygder.

Det är inte bara födelseorten utan också en hel del i Englunds stil, miljö och naturuppfattning, som lätt skulle orsaka att namnet Dan Andersson hamnar på papperet. Det skulle kanske ligga nära till hands att citera:

Det är något bortom bergen, bortom blommorna och sången
det är något bakom stjärnor, bakom heta hjärtat mitt.

Och ändå vore det nog en smula förhastat. Englund visar ett starkt drag av mystiker, det är sant. Men han laborerar inte gärna med kategorierna "bortom" och "hitom". Det är fråga om en mystik på närmare håll. Det är verkligheten och tingen själva, som i Englunds ögon får svävande och fladdrande konturer och ett slags obestämt, inre liv. Han proklamerar heller aldrig sin mystik på något sätt. Han lägger ner den som en svårdefinierbar ton i sitt språk. Den transporteras till uttrycksmedel och synsätt.

Med sina två första böcker hade Englund övertygat om sin egenart som poet. Han hade dokumenterat förmågan till realistisk verklighetsiakttagelse med ett hållfast underlag av social känsla. Han hade vidare visat sig vara en avvikande, modernistisk språkkonstnär i en dämpad, romantisk tonart. Man kan inte säga, att Englunds senare böcker till dessa grundläggande drag lagt några nya. Det melodiska, drömska har kanske framträtt mest, men verklighetsiakttagelsen är aldrig så långt borta som en del kritiker har velat få oss att tro. Här och där har han nått en fin balans mellan de två komponenterna. Han har också nått en anmärkningsvärd förfining av sina uttrycksmedel, ett personligt mästerskap.

Kanske är det lättast att få kontakt med C. E. Englunds författarskap genom att börja med boken "Remsor ur Norrland". Den sociala känslan från debutboken får här realistiska och konkreta uttryck. Men hans stilkonst exponeras och hans naturupplevelse gestaltas också på ett mycket typiskt sätt i en böljande prosalyrik eller lyrikprosa. Det är inte remсор ur Sveriges guldkust Englund skriver. Englunds Norrland är det avsides, fattiga, grå som drunknar i skog. Det är de ensliga sjöarnas, gårdarnas, torparnas och skogsarbetarnas Lill-Norrland. I en litterär teknik, som är ett slags kameraåkningar längs minnets slingrande associationsbanor, ger han glimtar av bygden, människoödena, årstidernas, dagrarnas, stämningarnas växling och gång.

Arbetet är slitsamt, klen betalt och ofta förlagt mil bortom varje spår av civilisation. När ödet slår, drabbar det obarmhärtigt. Man minns en vandring ner till byn med kvarlevorna av en förolyckad skogsarbetare. Den ges inga onödiga kommentarer.

"Sävliga gråhårsmän vandra åter till öde vidder. Karga ord tolkar på sitt sätt valkig känsla: värst för kärningen å ungarna, men det finns ju fattiggål, å så är ju Nisse snart stor. Ordförrådet var slut, men det behövdes väl heller inte sägas något mer - "

Frisk och levande är morgonstämningen över en stenig gräsbacke uppfattad i några rader som de här:

"Morgon, min barndoms oändliga morgon. Dimman mumlar fuktiga sånger, liarna blänker i daggigt gräs. Stum är gräsets längtan, täktens stenar kan inget förstå. Vinden har tusende kärleksord, drar händerna, de mjuka genom tuvornas hår. Gryningen vaknar i klöverdoft, en yrvaken gräshoppa spinner garn i kornåkern."

Man ska också ha klart för sig, att i Englunds litterära landskap och atmosfär måste man vara stilla, för att nyanser och enskildheter skall tona fram. Den som vill vara det och i sådana avsikter söker upp han lyriska domän, gör det inte utan utbyte.

Kring alltsammans står en atmosfär av svensk ödemark - skog, himmel, en blånande synrand. Byn lever sitt ensliga liv med små händelser och snäva horisonter, amerikafantasier och lördagsfylla. Men man spårar också skeenden och vidare sammanhang: Kooperation, syndikalism, Arbetets Frihet, en föreläsare från Stockholm, vilda dispyter. Och långt i fjärran Bolaget, som sänder ut sina skogsvaktare, förvaltare och en och annan disponent - kuggar i en ogripbar, avsjälad ekonomisk mekanism. Det här är kanske en syntes:

Vågorna kan berätta många ting, skymningen skänker en blå flöjt till den som vill lyssna. Fattigdomen gick bredbent över skogarna.

Nere i bygden satt herrarna på sina kontor och såg den fattiges ödmjukhet myntas om till jordiska utdelningar åt aktieägarna -

Till dessa trakter återvänder alltid Englund på ett eller annat sätt. Medvetet och fullt genomfört sker det förutom i "Remsor ur Norrland" i ännu en bok, som nog innebär Englunds originellaste grepp och lödigaste skapelse. Det är den egendomliga och fascinerande "Spillror ur gårdagen". Den blottar en våldsamt primitiv dramatik och en stark, mytskapande fantasi. I hans senaste samlingar förnimmer man också vibrationerna från nya, bittra erfarenheter av personlig art.

Sjukdomen kastar sin slagskugga. Grubbel över livets art, trevan efter en mening.

*****